

ПРОЕКТНО-ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЦІЯ МИСТЕЦТВА І ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

На основі аналізу понять «творчество», «художественное творчество», «проектирование» і становлення і розвитку художественного проектування доведено, що сутність проектно-художественного творчества проявляється в інтеграції искусства і технического творчества.

The article analyses the content of the notions “creativity”, “artistic creativity”, “project designing” and proves that the essence of artistic projects’ designing is a combination of art and technical creative activities.

Існує велика кількість підходів до визначення поняття «творчість», які в цілому не суперечать, а доповнюють одне одного, відображаючи різні аспекти цього поняття, підтверджуючи той факт, що творчість є явищем багатограним.

Проблема творчості привертала і привертає увагу філософів, соціологів, педагогів, психологів. Різні аспекти цієї проблеми розроблялися Б. Ананьєвим, Л. Андрєєвим, Г. Альтшуллером, Є. Громовим, С. Гольдентрихтом, В. Загвязинським, М. Каганом, В. Кан-Каликом, Н. Кузьміною, В. Моляко, В. Шинкаруком, А. Шумиліним та багатьма іншими.

Учені, що вивчають творчість, поділяють останню на такі основні форми (види): наукова, технічна, науково-технічна, художня, соціальна, філософська. Історія

філософії та культури засвідчує, що спочатку основну увагу приділяли дослідженню різних аспектів художньої, пізніше – наукової творчості, а в ХХ ст. інтерес привертають особливості науково-технічної творчості. Такий підхід до природи творчості відіграв неабияку роль у вивченні феномена «творчість». Проте зводити творчість лише до зазначених видів недостатньо [11, 339]. У нашій статті ми підіймаємо проблему обґрунтування сутності проектно-художньої творчості як інтеграції мистецтва і технічної творчості.

У широкому розумінні художня творчість – це творчість «за законами краси», що притаманна тією чи іншою мірою всім видам продуктивної людської діяльності. У концентрованому вигляді вона знаходить своє вираження в створенні творів мистецтва. Художня творчість передбачає новаторство як у змісті, так і у формі художніх творів, вона є образним відображенням об'єктивного світу, його новим баченням і усвідомленням [13, 344].

Мистецтво завжди пов'язане з художньою діяльністю і художньою творчістю, при цьому створення естетичної цінності виступає як головна мета, а не як супутній момент при реалізації якої-небудь іншої мети. Там, де є художня діяльність, є і більш або менш чітко виражений елемент мистецтва [7, 7].

Порівнюючи художню діяльність з науковою та ідеологічною діяльністю, М. Каган зазначає, що в науковій та ідеологічній діяльності відбувається постійне без принципових втрат перекодування інформації, так само в технічній творчості металеві конструкції замінюються на керамічні, або пластмасові для виконання подібних функцій. Для мистецтва не можна застосовувати виключно технологічний підхід. Художні твори, на відміну від всіх інших, вимагають естетичного переживання як невід'ємного базового

компонента художнього сприймання. У художній творчості матеріальне і духовне взаємно ототожнюється, а не просто об'єднується або врівноважується, тобто вступає в особливий зв'язок, у якому властивості обох складових нівелюються і народжуються нові системні властивості.

Художня творчість є одночасно і цілеспрямованим трудовим процесом, розрахованим на передачу людям певних думок і почуттів, і грою з матеріалом, мета якої в ній самій, тобто в духовному задоволенні, радості, насолоді від процесу перетворення реальності у вигадку [4, 183-190].

Особливістю художньої діяльності є те, що в ній зафіксовані всі види людської діяльності: пізнавальна, перетворювальна, ціннісно-орієнтовна, комунікативна діяльність. У художньому освоєнні людиною світу всі ці види діяльності входять у структуру мистецтва, не зберігаючи тієї міри відносної самостійності, яка залишається в них в «сімбіозних» формах діяльності, наприклад, у суспільних науках чи в педагогічній практиці. У мистецтві відбувається органічне злиття, повне співпадіння чотирьох основних видів діяльності, в результаті чого народжується п'ятий її вид, який володіє органічною цілісністю і не розкладається на складові її компоненти. Мистецтво є результатом діяльності художнього мислення і продуктом художнього уявлення, а художнє освоєння світу – художньою творчістю, в якій пізнання і оцінювання зливаються в творення того, чого не має в світі, а інколи і не може бути. Всі чотири види діяльності, зливаючись у одне в художній творчості, постають як підсистеми деякого системного художнього цілого [5, 121-122].

Отже, художня творчість являє собою складний комплекс різних видів і типів людської діяльності, це своєрідна, індивідуальна, в кожному випадку неповторна єдність праці розумової і фізичної, дискурсивного та інтуїтивного

пізнання, єдність думки і почуття [2, 11].

Оскільки в художній творчості зустрічаються, перетинаються і ототожнюються всі види діяльності, вона, вже як ціле, набуває можливості вступати в прямий контакт з кожним з них, утворюючи декілька рядів змішаних, гнучких, утилітарно-художніх форм. Так, в результаті контакту перетворювальної і художньої діяльності утворюються всі прояви художньо-конструкторської діяльності: архітектура, ужиткові мистецтва, реклама, мистецтво оформлення і мистецтво реклами, тобто всі прояви художньо-конструкторської діяльності [5, 131].

Якщо мистецтво можна характеризувати особливою концентрацією художньо-естетичної діяльності, то світ техніки можна представити комплексом наукової, адміністративно-управлінської, виробничої і «проектної», або, як її називають, інженерно-конструкторської діяльності. Так як ні перший, ні другий, ні третій типи діяльності не властиві лише для світу техніки і в цілому зберігають у ній свій специфічний характер, ми вправі замінити традиційне співставлення взагалі мистецтва і взагалі техніки співставленням художньої і інженерної (проектної) діяльності [1, 253].

У філософії проектування визначається як один із способів освоєння дійсності, як форма активності людського духу [4, 244]. Проектувати – це творити, створювати дещо нове. Інженерне проектування – це безперервний процес, у якому наукова і технічна інформація використовується для створення нової системи, нового пристрою або процесу, що приносять суспільству відповідну користь. Уміння проектувати – це одночасно і наука і мистецтво. Як науку проектування можна досягти шляхом систематичних занять, накопиченням досвіду вирішення проблем, як мистецтво проектування вимагає повної віддачі від тих, хто прагне оволодіти ним,

проектування передбачає застосування аналізу і синтезу. Аналіз, тобто поділ ситуації, що розглядається, на окремі елементи, які можна контролювати і вивчати кожен елемент окремо. Синтез – об'єднання елементів у одне ціле – ближче до проектування, ніж будь-який інший процес, але він має бути творчим, щоб комбінування об'єднаних елементів було оригінальним. У процесі проектування наука і мистецтво, аналіз і синтез невіддільні один від одного і проявляються одночасно. Успіх в проектуванні залежить також від бажання уникати традиційних рішень, прагнення досягти оригінальних результатів, а також від переконання в тому, що творче вирішення існує [12, 54-56].

Художнє проектування полягає в створенні проєктного прообразу об'єкту з відповідними художньо-естетичними якостями з метою підвищення естетичного потенціалу природного середовища, в якому живе людина [4, 66].

Проектування, як і творчість, можна характеризувати одним визначенням: діяльність, що породжує дещо нове, якого раніше не було. Перш за все проектування пов'язує з процесом свідомого формування оточуючого нас матеріального середовища [10, 5].

У художньому проектуванні навіть при самому чіткому і повному програмуванні бажаних властивостей продукту завжди бракує визначення непередбачуваних властивостей (поведінки людини, змін соціально-культурних норм і естетичних цінностей). Поєднати в єдиному образі речі параметри, що задані функціональними вимогами, з непередбачуваними і некерованими можливо лише методом композиційного мислення і художньої творчості [8, 255]. Таким чином, ґрунтуючись на вищезазначеному, ми художнє проектування відносимо до проєктно-художньої творчості.

Інтеграція мистецтва і технічної творчості в проектно-художній творчості прослідкуємо на історичному аналізі становлення та розвитку художнього проектування.

На доіндустріальній стадії розвитку культури технічне проектування і художньо-образне були нероздільні. Особливістю ремісничої діяльності є те, що творець речей сам їх проектував, конструював і виконував, одночасно втілюючи в них свої хвилювання, уявлення, переживання, естетичні почуття. Не випадково саме слово “техне” мало в греків нероздільне значення “техніка”, “ремесло”, “мистецтво”, як і латинське “ars”, з якого потім у романській мові виділяються різні поняття для позначення ремісника і художника (наприклад, у французькій мові “rtiste” і “artisan”, у італійській – “artista” і “artigiano”, в іспанській – “artesano”). Аналогічно в російській мові “мистецтво” означає і “мистецтво” в будь-якій технічній діяльності і “художність”, а слово “художник” вживається і для позначення живописця, поета, музиканта і для визначення будь-якого робітника, діяльність якого відрізняється високим ступенем майстерності – “художник своєї справи” [4, 248].

Неподільність праці проявляється в тому, що ремесло не знало поділу на продуктивну (творчу) і репродуктивну (відтворюючу) діяльність. Задум, виготовлення зразку і тиражування за готовим зразком виступають як послідовні процеси діяльності, що переходять один в інший. Проектування виробів не виділялося тут як самостійний процес. Стимулом творчості слугувала актуальність речі, виправданість у використанні виробів, у яких сконцентрований попередній досвід і виділений придатний матеріал.

У мануфактурі вперше відбувається той поділ праці, який перетворює ремісника в «часткового» робітника, який виконує часткову трудову операцію. Єдиний про-

в системі художньої культури, характерної для цього часу. Ця проблема знаходить своє вирішення в художньо-проектній діяльності. Тим самим художнє проектування вносить в творчість речей абсолютно новий і нічим іншим не замінний елемент. Вчений (інженерне проектування) позбавлений звичних для нього професійних засобів дослідження, оскільки об'єкт вивчення не має визначеності. Підхід художника-проектувальника, швидше, нагадує творчість актора, котрий вживається в образ героя, неначе ототожнюючись з ним, наповнюючи роль багатством своїх емоцій, надаючи їй інтонації, міміки, жести. Художник-проектувальник робить майже те саме, надаючи образну конкретність моделі, співвіднесений з типом споживача, який став, умовно кажучи, його власним «Я». Він оформляє проектну ідею на обраній проектній мові, трансформуючи ідею речової належності предметів в проект речі. Цей проект втілює людський зміст, розвернутий проектною уявою, виходячи з певного типу потенційного споживача. Усвідомлена творчість речей, коли вона відштовхується від потреб сьогодення, наперед захоплюється потребами майбутнього, і є художнє проектування [9, 16-20].

Художнє проектування починається з пошуків довершеної доцільної форми речей і, не зупиняючись на цьому, на основі, власне, художньої діяльності воно виводить форму за межі певної функції і надає їй тим самим характер всеосяжності або безмежності, що і породжує творче ставлення у її творця, нові потреби у споживача [8, 241]. У цьому русі до реалізації нових можливостей і створення нових усвідомлених реальностей знаходить своє вираження змістово-творчий аспект людської діяльності, з якою безпосередньо пов'язана вся культурно-історична місія мистецтва.

У власне художній діяльності практичне формування

дійсності звільняється від утилітарної спрямованості, само стає формою смислових, а не функціональних «досліджень про суще». Мистецтво перетворює «духовну предметність» людського світу шляхом цілеспрямованого створення смислотворюючих і значущих форм [3, 224].

Для нашого дослідження особливий інтерес представляє включення художнього проектування в інженерію. Період середини 60-70-х рр. ХХ століття стосовно проблеми включення художньої діяльності в інженерію слід вважати перехідним. Його початок достатньо чітко відділений від підготовчої стадії декларацій і намірів тим, що був названий самостійний продукт художнього проектування – модель (проект) системи людина-об'єкт використання. Самостійність художнього проектування як особливого виду творчості визначається його специфічною метою яка полягає в перетворенні утилітарних систем в такі продукти масового споживання, які володіють культурними цінностями. В той час, коли метою інженерної діяльності є створення утилітарних систем, які оптимально виконують призначені їм функції, метою художньої діяльності в мистецтві є передача загальнолюдських ідейних і емоційних змістів від художника до споживача, що виражені в особливій мові. Цією несумісністю цілей діяльності і пояснюється те, що лише у формі художнього проектування художня діяльність реально включається в прогрес інженерії. Включення художньо-проектної діяльності в систему інженерного проектування не означає підкорення цілям і методам інженерії. Навпаки, перед інженерією постають якісно нові, нетрадиційні задачі, поява яких із її внутрішніх передумов неможлива – їх постановка не здійснюється професійними засобами інженерного проектування. І хоча художньо-проектна діяльність виростає з мистецтва, вони не тотожні і не зворотні. У художньому проектуванні загальнолюдські

смишли, ідейний зміст, естетична програма не виражаються безпосередньо, вони «вбудовуються» в продукт діяльності і сприймаються лише опосередковано, через його багатозразове споживання. За рахунок підключення творчих можливостей художньо-проектного типу продуктивного мислення інженерія, що традиційно розвивалася в замкнутій на собі системі технічної культури, виявляється перед необхідністю переосмислення власних основ. Традиційна інженерія вільна від зовнішнього по відношенню до замкнутих на собі технічних проблем цілепокладання, від постановки загальнокультурних задач і від складного ланцюга кроків і процедур вирішення цих задач, що утворюють вже область художньо-проектної діяльності. Отже, і на рівні цілепокладання, і на змістовному рівні, художнє проектування здатне ставити перед інженерією, технічною культурою в цілому якісно нові задачі. Вони можуть бути поставлені із властивих «техніці» органічних для неї горизонтів професійного мислення – автономне вирішення художньо-проектної задачі, реалізоване в особливому продукті (моделі), стає в свою чергу, новою ситуацією для технічного проектування. Ясно, що поява між початково сформованим завданням і процесом технічного проектування цілісної нової процедури, забезпеченої собою професійною діяльністю, створює тип або форму прямого включення художньої діяльності в технічну цивілізацію. На відмінність від «емоційно-критичного» пред'явлення до «техніки» загальнокультурних вимог в чужій їй мові, включення художнього проектування задає «конструктивно-критичне» відношення до інженерії. Це відношення стає професійним, упорядкованим пред'явленням загальнокультурних вимог до технічної культури нашого часу, засобом її перетворення логічно соціальним, а не лише утилітарно-технічним вимогам [1, 256-261].

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати, що в результаті інтеграції мистецтва і технічної творчості утворюється особливий, своєрідний вид творчості – проектно-художня, яка має, як особливі норми і процедури власних практичних дій, так і особливі методи їх вивчення.

Література

1. Глазычев В. Л. Включение художественной деятельности в систему проектирования // Искусство и научно-технический прогресс. – М.: Искусство, 1973 – С. 252-280.
2. Громов Е. С. Художественное творчество. (Опыт эстетической характеристики некоторых проблем). – М.: Политиздат, 1970. – 263 с.
3. Иванов В. П. Человеческая деятельность – познание – искусство. – К.: Наукова думка. – 1977. – 252 с.
4. Каган М.С. Философия культуры. – Санкт-Петербург: ТОО ТК Петрополис, 1966. – 416 с.
5. Каган М. С. Человеческая деятельность. (Опыт системного анализа). – М.: Политиздат, 1974. – 328 с.
6. Кантор К. М. Красота и польза. – М.: Искусство, 1967. – 280 с.
7. Коган Л. Н. Художественная культура и художественное воспитание. – М.: Знание, 1979. – 64 с.
8. Новикова Л. И. Искусство и труд. Учеб. пособие. – М.: Высш. школа. 1974. – 176 с.
9. Розенблюм Е. А. Художник в дизайне. Опыт работы Центр. учеб.-эксперимент. студии худож. проектирования на Сенеже. Предисл. Л. Ждановой. – М.: Искусство, 1974. – 176 с.
10. Слюсаренко С. Н., Фрик Р. Процесс проектирования промышленных изделий. – Х.: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1985. – 112 с.
11. Філософія: Підручник / Г.А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І.І. Кальний та ін.; За ред. Г.А. Заїченка та ін. – К.: Вища шк., 1995. – 455 с.
12. Хилл П. Наука и искусство проектирования. Методы проектирования, научное обоснование решений. Перевод с английского Коваленко Е.Г. / Под. редакцией канд. тех. наук Венды В.Ф. – М.: Мир, 1973. – 264 с.
13. Эстетика: Словарь / Под. общ. ред. А. А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.